

הימנעות ממצות ביקור חולים

אפשרות לביקור חולים על ידי שליח
הימנעות מביקור חולים מחמת התנהגות החולה
מי שתורתו אומנותו אין לו לבקר חולים
סיכום

אפשרות לביקור חולים על ידי שליח

כתב הגה"ק רבי הלל מקלאמיי בספרו 'משכיל אל דל' (למברג תרל"א, ח"ד כלל ב פרט א שאלה א, דף יא, ב בהערה בשולי הגליון):

שמעתי ממגידי אמת שהגאון הקדוש מאור הגולה רבי עקיבא איגר זללה"ה קודם שנתמנה להיות מנהיג ישראל היה הולך בכל יום לבקר את בית החולים הנקרא 'שפיטאל'... ואחר כך כשנתעלה להיות רועה ישראל, ומרבות טרדותיו לא היה יכול תמיד לילך לשם, היה שוכר לאיש אחד שילך לשם בכל יום ויום ויספר לו כל הדברים וכל המאורעות כהוייתן. וממנו יראה וילמוד כל אדם...

גם בספר 'חוט המשולש' (מהדורת 'מסורה' ת"א תשכ"ג, עמוד רח) לאחר שהוא מתאר באריכות את שגב הפלגת מצות ביקור חולים של הגאון רבי עקיבא אייגר, הוא מסיים:

אמנם כן כאשר ישב בפוזנא זמן זמנים טובא, וראה שטרדות רבות מאוד השתרגו על צווארו ושבשום אופן לא יהיה באפשרותו לקיים עוד מצוה יקרה זו במידה גדולה כמקדם, על כן שם עצות בנפשו, ובחר לו שני אנשים נאמנים ומינה אותם שיהיו שלוחיו של אדם כמותו, ושילם להם מכיסו למען בכל יום ויום יבקרו את החולים שבעיר... ובזה יצא ידי חובתו חובת גברא קדישא.

הפתרון אותו מצא הגאון רבי עקיבא אייגר היה שכירת שליח מיוחד שיבקר את החולים בעבורו. ומצאתי שהגאון האדר"ת, רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים, רבן של מיר, פוניבז' וירושלים, עסק בשתי בעיות מהותיות המצויות בפתרון זה. את הדברים העלה האדר"ת בספרו 'אזני דוד' – משא ומתן בחידושי תורה אותם שמע מחכמי ישראל בדורו, ספר שעדיין מצוי לעת עתה בכתב יד, אלא שהקטע הרלוונטי לנו נדפס בקובץ 'בית חיינו' (שעל ידי ישיבת פוניבז', גליון ג, בני ברק תשס"ח, עמוד נט). האדר"ת מספר שבשמחת נישואיו של הגאון רבי אליעזר גורדון אב"ד ור"מ

סלבודקה, קלם וטלז, שהתקיימה בשנת תרכ"א, השתתף הגאון רבי משה יצחק אביגדור רבה של קובנא ובעל 'פרדס רימונים'. תוך כדי המשא ומתן התורני, שהתקיים בעיצומה של שמחת הנישואין ושעסק בעניין שמחת חתן, גילה הגרמ"י אביגדור כי דרכו לשלם את שכר הבדחנים בחתונה, כך שהם שלוחיו לשמח בעדו. החתן הצעיר ששמע את הדברים העיר לרבה של קובנא תיכף ומיד כי אינו בטוח שיכול הוא לצאת ידי חובה בכך, שהרי שמחת חתן אין לה שיעור, ונמצא שכל משמח הבדחן הרי הוא עדיין משמח בעד עצמו ובשביל המצוה שלו, ואין חלק בשמחה שהוא כבר אינו חייב בו ושאותו הוא יכול ליעד בשביל המשלח! הגיעו הדברים לאוזני אחי האדר"ת - הגאון רבי צבי יהודה רבינוביץ תאומים, והוא הצדיק את שיטת הגר"א גורדון, וכלשונו של האדר"ת:

ויפה השיבו כבוד אחי הרב שי' דכהאי גוונא נמצא בתולדות הגאון רבי עקיבא אייגר ז"ל שבזקנותו היה משלח שליח לבקר חולים, והרי גם בקור חולים אין לו שיעור, ואם כן במה קיים הגרע"א ז"ל? ובעל כרחינו, כשהוא מכוין (גם) בעד אחר, אם כן הוה ליה כמו מכוין שלא לצאת דאינו יוצא.

כאן נגע אחי האדר"ת בשאלה הראשונה האמורה לעלות כלפי מנהגו של הגרע"א לצאת ידי חובת ביקור חולים על ידי שליח: הרי גם השליח מצווה בכך, כך שכל שהוא מבקר את החולה הרי הוא עושה לכאורה את המצוה עבור עצמו ולא עבור המשלח. ועל זה הוא מתרץ שהעושה עבור אחר הרי הוא כאילו כיוון להדיא שלא לצאת בעצמו, ולפיכך המצוה עולה עבור המשלח. ומשכך, המשיך אחי האדר"ת, צדק רבה של קובנא במנהגו, כיון ששליחיו הבדחנים כאילו מכוונים שלא לקיים בעצמם את המצוה אלא עבור משלחם.

האדר"ת גופיה שמצטט את הדיון לגבי שמחת חתן מוסיף על כך וכותב:

ולי פשוט הדבר דאדרבה, הואיל ואין שיעור לשמחה ממילא שפיר יש לומר דכל שכבר שימח החתן אף מעט יוצא בכך, ויתרו שפיר יכול להעשות שליח לאחרים.

ברם יש לדייק, כי האדר"ת אינו מסביר בכך גם את מנהגו של הגרע"א, שהרי קיימא לן (נדרים לט, ב) כי חובת מצות ביקור חולים היא אפילו מאה פעמים ביום, כך שלא שייך לומר כי השליח כבר קיים את המצוה עבורו ולאחר מכן הוא מקיים עבור המשלח. ומחזורתא כפירוש הראשון, שהשליחים כאילו מתכוונים להדיא שלא לצאת בכך ידי חובה.

ממשיך האדר"ת וכותב, כי 'עוררתי זה כמה' בעיקר מנהגו זה של הגאון רבי עקיבא אייגר, איך יכול היה לשלוח שליחים לקיים את מצות ביקור חולים שהיא מצוה המוטלת עליו, והלא בכל מצוה שהיא חובת הגוף אין מועילה שליחות? מציע על כך האדר"ת שלושה דרכים:

וכבר עלה בדעתי לומר דכהאי גוונא שישלם לו הוא עדיף משלית, וכמו

שכתבו האחרונים לעניין שליח לדבר עבירה דבפועל שאני... אם כן יש לומר דגם למצוה שבגוף מהניא זה... ואולי כל דיכול לתקן תיקון, או דתכלית המצוה ביקור חולים לשמש לפניו ולהתפלל עליו - שפיר מהניא אף בשליחות.

ועיין לו שם ביתר דבריו, וכתב שכך יש לומר גם בשמחת חתן, וסוף דבר שהניח את זה בצריך עיון. ויצוין כי עניין זה של קיום מצות ביקור חולים על ידי שליח הוא עניין רחב מאוד שהאריכו בו הפוסקים, הן כלפי אותן שתי בעיות שדן בהם האדר"ת והן בהיבטים נוספים, אשר האריכות בהם דורשת מקום לעצמה. אך זאת נציין לאמור בספר באר מים חיים (פרשת וירא):

כי הגם שימצא בבני אדם ששולחין שלוחיהם למקום החולה לראות מה צריך ולדרוש בשלומם, ושולחים לו די מחסורו, ובודאי דבר גדול הוא למאוד כי משכיל אל דל הוא ומקיים מצות עשה של צדקה, אך אין זה מצות ביקור חולים, כי מצוה זו דוקא לבקר את החולה בכבודו ובעצמו...

אמנם יתכן שקיים במצות ביקור חולים פטור של 'זקן ואינו לפי כבודו'. הגאון רבי ישעיה פיק-ברלין בליקוטים שבסוף ספרו 'מיני תרגומא' דן כי לכאורה היה מן הראוי שהגדול לא יצטרך לבקר את הקטן (ועיין שם שלכאורה כן הוא דעת רבא שלא כאביי, והלכתא כרבא), והביא שעל זה יצא רבי עקיבא ודרש שכל מי שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים (נדרימ מ, א), כי ביקור חולים אינו דררא דממונא כי אם הצלת נפשות, ולפיכך החיוב בזה מוטל על הכל.

וייתכן לחדש שבכה"ג ש'זקן ואינו לפי כבודו' אכן שולח שליח לוודא את מצבו של החולה ולידע שהכל בסדר עמו, ושוב אין כאן הצלת נפשות, הרי שהוא עצמו פטור מעיקר הדין מחמת היותו זקן ואינו לפי כבודו. כך שאיכא למימר שגם יסוד זה הונח מתחת למנהגם של אותם גדולי ישראל שלא לבקר את החולים בעצמם, כי אכן פטורים היו מעיקר הדין וכדין זקן שאינו לפי כבודו.

הימנעות מביקור חולים מחמת התנהגות החולה

הבאתי לעיל שני נביאים המתנבאים בסגנון אחד שהסיבה לכך שהגאון רבי עקיבא אייגר הפסיק עם מנהגו לבקר את החולים הייתה מחמת רוב טרדותיו ועסקי הציבור. אולם עתה מצאתי כי ייתכן מאוד כי המה לא ידעו את הטעם האמיתי לכך, טעם אשר אותו סיפר בן בנו של הגאון רבי עקיבא אייגר - הרה"ק רבי לייבל אייגר מלובלין בעל 'תורת אמת' ו'אמרי אמת'. וכך כותב הגאון החסיד רבי אריה מרדכי רבינוביץ 'הרב מבני ברק' בספרו 'קרני ראם' (מהדורת ב"ב תשנ"ה), חלק 'זכותא דאברהם ונחלי אמונה' עמוד רא):

הרה"ק מהר"ל אייגער מלובלין זצ"ל סיפר שזקיני הגאון רבי עקיבא אייגר

זצ"ל היה דרכו להחזיק שליח מיוחד לשלוח אותו בכל יום לבתי החולים לבקרם בתורת ביקור חולים, ולהודיע מה מעשיהם, ואיך הם מרגישים. ואמר הטעם בזה, מה שלא היה מבקר בעצמו את החולים, מפני שיש חולים שיש להם התמרמרות וקושיות מדוע מגיע להם כן, וזאת הוא על ידי חוסר אמונה, ולכן היה נזהר בזה בל לשמוע הדברים כאלה, ורק על ידי שליח קיים את המצוה.

כאן אנו מתוודעים לגילוי חדש, המסביר שכיון שדרך החולים להתמרמר ולהרבות בטענות ומענות כלפי מעלה מה הגיעם על ככה, עד ששיחם ושיגם גובל בפגיעה בעיקרי האמונה, מיהא הגאון רבי עקיבא אייגר לילך בעצמו לבקרם כדי שלא יצטרך לשמוע דברי חירוף וגידוף אלו.

וניכרים דברי אמת שזהו הטעם האמיתי לכך שהפסיק הגאון רבי עקיבא אייגר את מנהגו לילך בעצמו לבקר חולים, הגם שאחרים סברו כי הטעם לכך היה מפני רוב טרדות הציבור. מסתברא מילתא שהגאון רבי עקיבא אייגר בחר להצניע ולהסתיר את הטעם האמיתי לכך שהפסיק לבקר את החולים, כדי שלא לפגוע ולבייש את כללות החולים כאילו בכולם הוא חושד שיבואו לדיבורים שכאלה. ומצאתי כי מנהג ההימנעות מביקור חולים מחמת סיבות שכיוצא באלו היה גם נחלת הרה"ק רבי שלמה מקארלין, אשר הדיר את רגליו מלבקר את החולים מפני עניין דומה.

"סיפר לי הרה"ח ר' אלעזר בעריש נ"י מקאזניץ, אשר שמע מהרה"ק אדמו"ר ר' ירחמיאל משה זצוק"ל מקאזניץ", מספר כותב תולדותיו של הרה"ק מקארלין בספר 'שמע שלמה' (מערכת מדרגות אות כו):

הרב הקדוש ר' שלמה מקארלין זצוק"ל אמר, שלכן אין מבקר את החולים כפי הראוי, והוא מונע את עצמו קצת מזה, מפני שאין ביכולתו לסבול גיאות והתנשאות החולים (כי טבע החולים ל"ע להיות בכעס וגבהות קצת בסיבת היסורין וחליים ר"ל).

הרה"ק רבי שלמה מקארלין ידע שטבע החולים היא להיות ב'גיאות והתנשאות', ומחמת שלא היה ביכולתו לסבול את החולים הללו שהם בעלי גאווה - מנע את עצמו מלבקר את החולים כפי שהיה ראוי לו. מנהגו זה של הרה"ק רבי שלמה מקארלין תואם לכאורה את מנהגו של הגאון רבי עקיבא אייגר: הם נמנעו מלבקר את החולים בעצמם, מחמת שאין החולים מתנהגים כראוי וכיאות.

דא עקא שטעם זה המובא בשם הרה"ק רבי שלמה מקארלין אינו ברור כל כך: הלוא דרך החולים היא לכאורה בהיפך מגאווה והתנשאות, שהרי מחמת חוליים ושברון ליבם הם על פי רוב נופלים למרה שחורה ועצבות, וגאווה מאן דכר שמה? וכבר הרגיש בשאלה זו מעתיק השמועה עצמו, והוא מעיר על כך בהגהותיו 'ישרש יעקב' שבשולי הגליון:

נחזי אנו, הלא לפי שכל אנושי ומושכל ראשון יראה שדרך החולים ל"ע להיות שפל רוח בענוה יתירה, מפני שלבם נפל בקרבם על ידי המחלה והיסורין ר"ל כמובן. אולם הקדוש הנ"ל מחמת גודל ענותנותו (כמו שנראה מהענינים אשר מובא בשמו בספר הזה, מבהילים לב השומע) הרגיש שלא ימלט מהם איזה גבהות והתנשאות קצת, ובעבור זה לא היה יכול לסבול ולא היה יכול כל כך לבקרים.

ואם קבלה הוא נקבל - אך עדיין הוא קצת דוחק לומר שדווקא אצל החולים שבזרי הלב ורפי הידיים הוא שמצא הרה"ק מקארלין את מידת הגאווה, עד שנמנע מחמת כן מלבקרים. ולולי דמסתפינא הייתי אומר שאף כוונת הרה"ק רבי שלמה מקרלין לא הייתה אלא כמו שאמר הגאון רבי עקיבא אייגר, ושניהם לדבר אחד נתכוונו, שהחולים מגיעים לדיבורים של חוסר אמונה מחמת מחלתם, ויסוד שורש פורה ראש ולענה זו מצוי במידת הגאווה שמחמתה מגיעים להתריס כלפי מעלה. ואינה ה' לידי למצוא מקור נפתח למנהגם זה של גדולי ישראל, ולהראות באצבע כי כפי הנראה הוציאו את שיטתם זו מדברי חז"ל, אותם שנינו במסכת אבות דרבי נתן (פרק מא):

הוי עמל בדברי תורה ואל תתעסק בדברי בטלה. מעשה ברבי שמעון בן יוחאי שהיה מבקר את החולים, ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולי מעיים ואומר גידופין לפני הקדוש ברוך הוא. אמר לו: ריקה, היה לך שתבקש רחמים על עצמך ואתה אומר גידופין? אמר לו: הקדוש ברוך הוא יסלקנו ממני ויניחנו עליך. אמר: יפה עשה לי הקב"ה, שהנחתי דברי תורה והייתי מתעסק בדברים בטלים.

על פניו, סיפור זה אינו מובן כלל: החולה מגדף כלפי שמיא, וכשרשב"י מוכיחו על כך הרי הוא מקללו, ולמרבה הפלא רשב"י מסכים עימו בהאשמה עצמית על כך שהניח מללמוד דברי תורה ועסק בדברים בטלים - וכי זו תורה שצוותה על ביקור חולים וזו שכרה? וכי מצוה גדולה זו 'דברים בטלים' היא? וכי לא צדק רשב"י בתוכחתו לאותו חולה שהיה 'אומר גידופין לפני הקדוש ברוך הוא'? ועל כרחינו צריכים אנו לומר שבמשנה זו מתבאר לנו כלל גדול בתורת ביקור חולים: מצוה זו של ביקור חולים אינה קיימת כאשר החולה מגדף כלפי שמיא! כשרשב"י שמע את החולה מחרף ומגדף - היה עליו להפסיק מיד את ביקורו אצל החולה. ויתירה על זאת, יתכן גם כי היה עליו לברר קודם לכן ולהתחקות אחר דיבוריו של החולה לדעת אם הוא משמיע דיבורים של חסרון אמונה וכו', ומשאכן יתברר שכך - לא היה צריך לבקרו. לפיכך הגדיר רשב"י את ביקור חולים זה כ'דברים בטלים', ומכאן הוא שהוציאו רבותינו, הגאון רבי עקיבא אייגר והרה"ק רבי שלמה מקארלין, כי אין להם ללכת לבקר חולים כשהם נגועים במידת הגאווה המביאה אותם לדבר דברים אשר לא כדת.

ובהקשר למסקנה הלכתית זו שהוצאנו מדברי האבות דרבי נתן, יצוין למה שראיתי בשו"ת באר משה (ח"ה סי' קנא):

נשאלתי אם מצוה ביקור חולים שייך גם אצל איש רשע... בדין מצות ביקור חולים הארכתי מאוד... והבאתי שלהרמב"ם (פי"ד מהל' אבל ה"א) היא מצוה של דבריהם, אבל סיים שהרי היא בכלל ואהבת 'לרעד' כמוד, ולפי זה לכאורה אין אדם מצווה לבקר איש רשע, דעיינ בהג"מ (פ"ו מהל' דעות ה"ג) שרשע אינו בכלל 'ואהבת לרעד'. אולם מצאתי באחרונים בשם השיטמ"ק (כתובות לז, ב) שכתב דכל היכא דכתיב 'רעד' אפילו רשע במשמע, ואם כן מכלל ספק לא יצאנו.

והנה, אם נאמר כהנחתו הראשונה של הגר"מ שטרן שאין כלל מצוה של ביקור חולים אצל חולה רשע - פשיטא שזה עולה בקנה אחד עם מה שכתבנו. אך גם אם נאמר שישנה מצוה של ביקור חולים אפילו אצל אנשים רשעים - עדיין איכא למימר שבאופן בו הרשעים משמיעים דברי חירוף וגידוף לאוזני המבקרים אותם אין כל מצוה לבקורם, ואדרבה ראוי לכל ירא ה' להימנע מכך.

והגם כי נראה כי הגאון רבי עקיבא אייגר והרה"ק רבי שלמה מקארלין תמכו יתדותם בדברי האבות דרבי נתן המובאים כאן וכפי הפרשנות האמורה עתה, אולם מצאתי לשניים מרבותינו המפרשים אשר יצאו לפרש את דברי המשנה באופן אחר, וגם לפי פירושיהם ראוי לנו שנבחון את כל האמור לעיל. הגאון רבי יעב"ץ כתב בהגהותיו לאבות דרבי נתן על אתר:

והייתי מתעסק בדברים בטלים. נ"ב, שעבר על מה שנאמר (משלי כג, ט) 'בְּאֶזְנֵי כֶסֶל אֵל תִּדְבֹּר כִּי יָבוֹז לְשֹׁכֵל מִלֵּיד', ואומר (שם ט, ח) 'אֵל תּוֹכֵחַ לֵץ', ואמרו חכמים (אבות פ"ד מי"ח) 'אל תנחם חברך בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו', ואמרו (עיינ עירובין מא, ב) היסורין מעבירין כו' ועל דעת קונו, ואמרו (ב"ב טז, ב) אין אדם נתפס על צערו וראיה מאיוב. לכן היו דברי תוכחתו לעני הדעת המתגולל בדמי יסוריו נחשבים דברים בטלים ודאי.

שיטת היעב"ץ מתבררת איפוא כי רשב"י לא היה צריך להוכיח ולא כלום לאותו חולה מגדף, שכן אדם אינו נתפס על צערו. ואם בכל זאת רשב"י הוכיחו ועל ידי זה קללו אותו חולה, הצדיק רשב"י על עצמו את מידת הדין לאמור כי אכן ראוי הוא לכך מחמת שהיה מתעסק בדברים בטלים - דיבורי תוכחה מיותרים. ולפי דעת היעב"ץ עולה כי אין כל היתר להימנע מביקור חולים לחולים כאלו המחרפים ומגדפים, ואדרבה - גם לא ראוי להעיר להם על כך ולהוכיחם על דיבוריהם הרעים, עד כדי כך שרשב"י הצדיק את הקללה שהוטחה בו מחמת כך שהוכיח את החולה בעוד שלא היה צריך לעשות כן. אך מכל מקום ראוי להבחין שפירושו של היעב"ץ הוא מעט דחוק בדברי המשנה,

שכן טענתו העצמית של רשב"י על שהניח דברי תורה ועסק בדברים בטלים נראית יותר כמו שהיא נאמרת על עצם ביקור החולים הזה, מאשר שהיא נאמרת על אותו משפט תוכחה שהשמיע לחולה.

היבט נוסף לעניין זה של הימנעות מדבר מצוה של גמילות חסדים עקב דברי הגידופים הנאמרים שם, יש למצוא בדברי הגמרא במסכת בבא קמא (לח, א):

רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה ברתא. אמרו ליה רבנן לעולא, קום ניזל נינחמיה. אמר להו, מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי, דגידופא הוא, דאמרי מאי אפשר למיעבד, הא אפשר למיעבד עבדי. אזל הוא לחודאי גביה.

וראה בפירוש הרי"ף על העין יעקב (למהר"י פראג'י) שעולא מיאן לילך לנחם אבלים ביחד עם החכמים כיון שידע שהם רגילים בנחמות הבבליים דגידופא הוא, ולא רצה שישמעו אוזניו דבר שאינו כהוגן, הגם שכפי הנראה היה בהליכה עם שאר החכמים הידור במצות ניחום אבלים. וצ"ע אם היה עולא נוהג כן גם אם לא היה יכול לילך לבדו לנחם בפני עצמו.

ובהקשר לכך מעניין לציין אל דברי הרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה, אשר כתב בשם רבו מרנא ורבנא הבעל שם טוב, בספרו 'תולדות יעקב יוסף' (פרשת וזאת הברכה):

עוד שמעתי ממורי ביאור 'גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה' (שבת קכז, א). והקשה, והעולה שלפעמים הכנסת אורחים הוא ביטול תורה או ספורי לשון הרע וכו', מכל מקום גדולה הכנסת אורחים.

הבעל שם טוב מחדש כאן שלמרות שמצות הכנסת אורחים כרוכה היא לעתים בדיבורים אסורים וכיוצא בזה, מכל מקום גדולה היא מצות הכנסת אורחים שיש לקיימה גם אם היא כרוכה בזה. והגם כי אין לך בו אלא חידושו, ואין הדברים אמורים כי אם בהכנסת אורחים ולא בביקור חולים ושאר מיני גמילות חסד, אך גם בזה גופיה שנאמר בהכנסת אורחים יש להסתפק עד היכן הדברים אמורים, וכי בדיבורים של חסרון אמונה גם נאמר כך, וברוך היודע.

מי שתורתו אומנתו אין לו לבקר חולים

בעל 'בנין יהושע' - הפירוש הידוע על מסכת אבות דרבי נתן, תופס דרך אחרת לחלוטין בפירוש המשנה, וכך הוא כותב:

אע"פ שרבי שמעון בר יוחאי היה מבקר החולי שהוא מגדולי גמילות חסדים כדאיתא בנדרים (דף מ ודף מא) ולא דבר בטל הוא. מכל מקום תלמוד תורה כנגד כולם (פאה פ"א מ"א) ורשב"י תורתו אומנתו היה כדאיתא פ"ק דשבת (יא, א) על משנה ומפסיקין לקריאת שמע.

רשב"י - לשיטת הבנין יהושע - תהא על הראשונות, והתחרט על עצם הליכתו לבקר את החולה, שכן רשב"י בהיות תורתו אומנותו לא היה צריך להניח את לימוד התורה בשביל קיום מצוות אחרות, כך שגם מצות ביקור חולים כלפי חובתו הבסיסית ללמוד תורה נחשבת אצלו כדברים בטלים. ולתובנה זו הגיע רשב"י כששמע את החולה מקללו, ופשפש במעשיו מה הגיעו על ככה, ומכך הוא הסיק כי יפה נעשה לו על שהניח דברי תורה. הוי אומר שכל עצם מצות ביקור חולים לא הייתה נוהגת אצל רשב"י שתורתו אומנותו, ונמצא שאין אנו יודעים כלום ממשנה זו כלפי מצות ביקור חולים אצל מחרפים ומגדפים וכיוצא באלו.

חשוב לציין כי בכתבי ידות עתיקים של אבות דרבי נתן קיימת גרסה נוספת לאמירה זו (השווה: אדר"נ מהדורת שכטר, נ"י תש"ה, בנוסח א, ובהערות שם - אות ב), וכך היא: "יפה עשה לך הקב"ה שהנחת דברי תורה והיית מתעסק בדברים בטלים". לפי גרסה זו רשב"י לא התפעל כלום מקללת החינם של אותו חולה מחרף ומגדף, ואדרבה - כששמע ממנו את קללת החינם לא הוסיף דבר אליו עוד, כי אם אמר לו שיפה עשה עימו הקב"ה כשהענישו במכה זו, לפי שביטל עצמו מדברי תורה ועסק בדברים בטלים. ולפי גרסה זו ברור שאם רשב"י הצדיק את חוליו של אותו אדם ואמר שכך היא המידה עבורו, שבוודאי אין כל עניין לקיים אצלו את מצות ביקור חולים.

אלא שקצת יש להתפלל על גרסה זו, מדוע תלה רשב"י את סיבת חוליו של אותו אדם בעיסוקו בדברים בטלים ולא בחמורה מזאת - במה שהיה מחרף ומגדף כלפי מעלה? ועיין בדברי הרמב"ם הידועים בסוף הלכות טומאת צרעת, שעל ידי דברי הבאי ודברים בטלים באים לדבר באלוקים וכופרים בעיקר.

סיכום

הגאון רבי עקיבא אייגר קיים מצות ביקור חולים על ידי שליח. קיימות שתי בעיות הלכתיות בקיום מצוה זו על ידי שליח: הרי השליח מחויב במצוה והוא מקיים אותה לעצמו, ועוד שהרי במצוות שבגופו לא מועילה שליחות. לצד הפתרונות שהעלה האדר"ת יש לומר כי הגרע"א היה פטור מעצם המצוה מחמת היותו זקן ואינו לפי כבודו.

מה הסיבה האמיתית לכך שהגרע"א לא ביקר חולים? כותבי תולדותיו סבורים כי זה מפני טרדותיו, אולם נכדו מגלה כי הוא לא רצה לשמוע את החולים מדברים דברי גידוף כהרגלם. הצבענו כי יתכן כי לכך גם נמנע הר"ש מקלין ממצות ביקור חולים, ופתחנו לכך מקור ממעשה המסופר באבות דרבי נתן על כיוצא בזה, אלא שהערכנו כי קיימים פירושים נוספים לדברי האדר"נ המשליכים גם על ההלכה העולה מכך.